

УДК [343.6] (477)

Михайлова Галина Ігорівна –

студентка 1 курсу магістратури 1 групи Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Halyna I. Mykhaylova –

1st year Master's student of Juridical Personnel Training Institute for the Security Service of Ukraine Yaroslav Mudryi National Law University (77 Pushkinska St., Kharkiv, 61024, Ukraine)

Сорокін Артем Анатолійович –

студент 1 курсу магістратури 1 групи Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Artem A. Sorokin –

1st year Master's student of Juridical Personnel Training Institute for the Security Service of Ukraine Yaroslav Mudryi National Law University (77 Pushkinska St., Kharkiv, 61024, Ukraine)

Проблема незаконного обігу органів, анатомічних та фетальних матеріалів людини: виклики сьогодення

У статті розглянуто основні аспекти розвитку та поширеності незаконної торгівлі органами, анатомічними та фетальними матеріалами людини в Україні. Досліджено причини незаконної трансплантації та можливі шляхи мінімізації негативних наслідків.

Ключові слова: *незаконна торгівля органами людини, фетальні матеріали людини, штучне переривання вагітності, донорство, ксенотрансплантологія.*

В статье рассмотрены основные аспекты развития и распространенности незаконной торговли органами, анатомическими и фетальными материалами человека в Украине. Исследованы причины незаконной трансплантации и возможные пути минимизации негативных последствий.

Ключевые слова: *незаконная торговля органами человека, фетальные материалы человека, искусственное прерывание беременности, донорство, ксенотрансплантология.*

H.I. Mykhaylova, A.A. Sorokin The Problem of Illegal Traffic of Human Bodies, Anatomic and Fetal Materials: Today's Challenges

The article considers the main problematic aspects of the development and prevalence of illegal trade of human bodies, anatomical and fetal materials in Ukraine. The development of medical and cosmetic spheres presents new challenges to the state and civil society, related to the development of trafficking of human anatomical and fetal materials. Considering this, it is worth focusing on resolving the issues of legislative regulation of certain aspects related to transplant processes. The development of the "black" transplant market causes a number of related problems, in particular: the development of transplant and medical tourism as a negative phenomenon in society, an increase in the number of cases of illegal abortions, an increase in the level of latent crime in the field of illegal bodies transplantations, society's mistrust to law enforcement systems. In view of the increasing of trends in the development of cosmetology and restorative medicine, which most

commonly use fetal and embryonic stem cells, it is important to highlight this issue in the area of criminal liability for artificial termination of pregnancy. The author suggests possible alternative ways of solving the problem of illegal trafficking of human bodies, anatomical, fetal and embryonic materials removed after the artificial termination of pregnancy. In particular, attention was drawn to some of the gaps in human health legislation, such as the removal of post-abortion materials, xenotransplantation, the production of bioimplants, the circulation of fetal and embryonic materials and their subsequent use in the cosmetic field. Minimizing the negative effects of illegal trading of human bodies and anatomical materials is only possible through the implementation of quality state regulation of the medical sector and transplant activities at the legislative level. The state should support and finance the activities related to the protection of the health protection, there should be a multilevel state control over trafficking of anatomic and fetal materials and a Unified State Information System of Transplantation should be launched.

Keywords: *illegal trading of human bodies, human fetal materials, artificial termination of pregnancy, donorship, xenotransplantation.*

Постановка проблеми. Стрімкі процеси глобалізації, розвиток різних сфер та галузей науки і техніки ставить перед державою та громадянським суспільством нові виклики, зокрема у сфері трансплантології. Зважаючи на те, що на сьогоднішній день проблема незаконної торгівлі органами та фетальними матеріалами людини в Україні набирає стрімких обертів, можна говорити про актуальність дослідження даного питання крізь призму законодавчого регулювання та подальших пошуків можливих альтернативних шляхів його вирішення. Варто зазначити, що розвиток «чорного» трансплантаційного ринку тягне за собою виникнення ряду супутніх проблем, зокрема: розвиток трансплантаційного та медичного туризму, як негативного явища у суспільстві, збільшення кількості випадків проведення незаконних абортів, підвищення рівня латентної злочинності в сфері проведення незаконних операцій з пересадки органів, недовіра з боку населення до правоохоронної системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед вітчизняних науковців значний внесок у висвітленні і дослідженні питання незаконної торгівлі органами та анатомічними матеріалами людини зробили Б. М. Головкін, О. В. Ілляшенко, І. В. Міщук, В. І. Цимбалюк.

Невирішені раніше проблеми. На сьогоднішній день проблема незаконної торгівлі та обігу органів, анатомічних та фетальних матеріалів в Україні в розрізі законодавчого регулювання стоїть досить гостро і потребує уваги з боку держави та суспільства. Слід зазначити, що ключовою проблемою, яка потребує вирішення є питання стосовно

використання фетальних та ембріональних матеріалів після штучного переривання вагітності, оскільки законодавство не містить чіткого нормативного регулювання їх можливого обігу. Окрім того, вітчизняне законодавство в сфері трансплантології містить ряд недоліків, які потребують подальшого доопрацювання, зокрема, що стосується питання розробки проектів, пов'язаних із ксенотрансплантацією.

Метою статті є виклад основних проблемних положень, що стосуються актуалізації та розповсюдження проблеми незаконної трансплантації та торгівлі органами, анатомічними та фетальними в Україні, висвітлення можливих шляхів мінімізації негативних наслідків торгівлі органами та анатомічними матеріалами людини.

Основні результати дослідження. Досягнення та нововведення в сфері охорони здоров'я людини не рідко тягнуть за собою ряд проблем, вирішення яких потребує не лише обґрунтованого та коректного нормативного регулювання, але й активних дій та реагування з боку держави.

Частина 1 ст. 3 Конституції України зазначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [4]. Але реалізація цього основоположного конституційного принципу, зокрема у сфері трансплантації органів та тканин людини, ускладнена відсутністю належного фінансування з боку держави, якісного правового регулювання та нормативного закріплення окремих аспектів трансплантології, низький рівень інформованості населення, відсутність розгалуженої системи лікувальних закладів із відповідною

спеціалізацією та ряд інших чинників, які створюють підґрунтя для корумпованості та криміналізації медичної галузі в Україні. У той же час у розвинених країнах світу трансплантація органів є стандартом лікування при багатьох захворюваннях нирок, серця, печінки, легенів, кишківника та ін. Україна відстає на 20-25 років у розвитку органної трансплантації. На сьогодні в Україні діє лише п'ять центрів трансплантації, у яких виконуються операції із трансплантації нирки, печінки та серця (остання операція з пересадки серця була у 2011 році) [7].

За даними, наданими Департаментом інформаційно-аналітичного забезпечення (далі - Департамент або ДІАЗ) Міністерства внутрішніх справ України, протягом 2018–2019 років було зареєстровано 3 факти порушення встановленого законом порядку трансплантації органів та тканин людини [2]. Вище наведені дані яскраво ілюструють рівень латентності «чорної» трансплантології та торгівлі в цій сфері. У ході опитування практичних оперативних працівників, що провів О. В. Ілляшенко, основними причинами, за якими інформація про окремі факти незаконної торгівлі органами і тканинами людини не надходить до правоохоронних органів та не враховується офіційною статистикою, є: 50,3% – приховування потерпілим; 38,5% – особам було важко відповісти на дане питання; 5,6% – приховування самими правоохоронними органами; 2,9% – не розглядаються правоохоронними органами як злочини; 2,7% – розглядаються правоохоронними органами як злочини інших видів [3, с. 151]. Це, у свою чергу, породжує безкарність та процвітання незаконних донорських операцій, торгівлі органами та тканинами людини.

Незважаючи на те, що дані свідчать про відсутність ринку нелегальної торгівлі органами в Україні, це не означає, що наші громадяни не приймають участь у незаконній трансплантаційній діяльності за кордоном. За оцінками міжнародних експертів, Україна входить до списку провідних країн-донорів і країн-транзитерів живого товару на чорні ринки з торгівлі органами і тканинами людини [1, с. 24]. Окрім того, не вирішеним питанням залишається відсутність законодавчого регулювання трансплантації та використання фетальних матеріалів, репродуктивних клітин, крові та

інших анатомічних матеріалів. Частина 2 ст. 3 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» зазначає, що дія цього Закону не поширюється на:

- донорство крові та її компонентів і діяльність, пов'язану з їх використанням;
- трансплантацію статевих залоз, репродуктивних клітин та живих ембріонів;
- ауто трансплантацію;
- імплантацію;
- вилучення анатомічних матеріалів для діагностичних та наукових досліджень;
- діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я;
- виготовлення біоімплантатів та ксеноімплантатів [8], що породжує збільшення кількості незаконного використання даних матеріалів в медицині, зокрема в косметології.

З огляду на поширення тенденції розвитку косметології та реконструктивної медицини, в яких найчастіше використовуються фетальні та ембріональні стовбурові клітини, важливим є висвітлення даного питання в площині кримінальної відповідальності за штучне переривання вагітності. На сьогоднішній день за кримінальним законодавством України не утворює складу злочину переривання вагітності поза установою із відповідною ліцензією, який здійснюється належним суб'єктом; переривання вагітності із порушенням порядку отримання згоди вагітної жінки; переривання вагітності з метою отримання прибутку від використання фетальних матеріалів в генетично-інженерних дослідженнях та промисловому використанні. Вище вказані дані ставлять практичну необхідність у вдосконаленні підходів до регулювання кримінальної відповідальності у сфері незаконної торгівлі органами та штучного переривання вагітності.

Чинний закон про трансплантацію містить певні вади в ракурсі понятійно-категоріального апарату. Нечіткість законодавчих формулювань породжує труднощі у правовій оцінці дій різних суб'єктів трансплантації. Саме тому, новий варіант закону (фахівцями пропонуються зміни та доповнення) повинен орієнтуватися на подолання вказаних недоліків [6, с. 198].

Окрім того, варто підкреслити, важливість нормативного регулювання питання ксенотрансплантології, яка в розрізі сучасної методики лікування захворювань є актуальною з огляду на недостатню кількість анатомічних матеріалів для проведення органних та тканинних пересадок від донора до реципієнта. Як зазначає Всесвітня організація охорони здоров'я: «Ксенотрансплантация (от животного к человеку), которая определяется в качестве средства, корда живые клетки, ткани или органы животного происхождения и физиологические жидкости, клетки, ткани или органы человека, которые культивируются вне организма вместе с этими живыми ксеногенными материалами, обладают потенциалом создания альтернативного материала человеческого происхождения и когут возместить нехватку человеческого материала для трансплантации» [5]. Відповідно, даний вид операцій можна розглядати як один із засобів для

зменшення фактів нелегальної торгівлі та трансплантації органів та тканин людини, що в подальшому дасть змогу мінімізувати негативні прояви даного явища у світі.

Висновок. Підсумовуючи, варто зазначити, що мінімізація негативних наслідків незаконної торгівлі органами та анатомічними матеріалами людини можлива лише шляхом здійснення якісного державного регулювання медичного сектору та діяльності у сфері трансплантації на законодавчому рівні. Вирішення даного питання полягає у державній підтримці та фінансуванні діяльності у сфері охорони здоров'я людини, багаторівневому державному контролю за обігом анатомічних та фетальних матеріалів, запуск Єдиної державної інформаційної системи трансплантації.

Список використаних джерел:

1. Головкін Б. М. Торговля органами людини: українські реалії. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. Випуск 27. С. 21-26.
2. Експрес інформація щодо стану злочинів, передбачених ст. 143 КК України ДІАЗ МВС України в період 2018-2019 рр. ДІАЗ МВС України. С.1.
3. Ілляшенко О.В. Стан та тенденції незаконної торгівлі органами та тканинами людини в Україні. *Юридична наука*. 2014. Випуск 11. С. 146-155.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 09.11.2019).
5. Ксенотрансплантация. *Всемирная организация здравоохранения*. URL: <https://www.who.int/transplantation/xeno/ru/> (дата звернення: 09.11.2019).
6. Міщук І. В., Цимбалюк В. І. Нормативно-правове забезпечення трансплантології в Україні та за кордоном: окремі аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2014. Вип. 2. С. 195-199.
7. Проблеми та перспективи розвитку системи трансплантації в Україні: що заважає рятувати тисячі українців за допомогою трансплантації? *Міністерство охорони здоров'я України*. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/problemi-ta-perspektivi-rozvitku-sistemi-transplantacii-v-ukraini-scho-zavazhae-rjativati-tisjachi-ukrainciv-za-dopomogoj-transplantacii> (дата звернення: 09.11.2019).
8. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині. Закон України від 17.05.2018. № 2427-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> (дата звернення: 09.11.2019).

References:

1. Holovkin B. M. Torhivlia orhanamy liudyny: ukrainski realii. *Zhurnal shhidnoievropeiskoho prava*. 2016. Vypusk 27. S. 21-26.
2. Ekspres informatsiia shchodo stanu zlochyniv, peredbachenykh st. 143 KK Ukrainy DIAZ MVS Ukrainy v period 2018-2019 rr. DIAZ MVS Ukrainy. S.1.
3. Illiashenko O.V. Stan ta tendentsii nezakonnoi torhivli orhanamy ta tkanynamy liudyny v Ukraini. *Yurydychna nauka*. 2014. Vypusk 11. S. 146-155.

4. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996. № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (data zvernennia: 09.11.2019).
5. Ksenotransplantatsiia. Vsemyrnaia orhanyzatsiia zdavokhraneniia. URL: <https://www.who.int/transplantation/xeno/ru/> (data zvernennia: 09.11.2019).
6. Mishchuk I. V., Tsybaliuk V. I. Normatyvno-pravove zabezpechennia transplantolohii v Ukraini ta za kordonom: okremi aspekty. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2014. Vyp. 2. S. 195-199.
7. Problemy ta perspektyvy rozvytku systemy transplantatsii v Ukraini: shcho zavazhaie riatuvaty tysiachi ukraintsiiv za dopomohoiu transplantatsii? Ministerstvo okhorony zdorov'ia Ukrainy. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/problemi-ta-perspektivi-rozvitku-sistemi-transplantacii-v-ukraini-scho-zavazhae-rjativati-tisjachi-ukraintsiiv-za-dopomogou-transplantacii> (data zvernennia: 09.11.2019).
8. Pro zastosuvannia transplantatsii anatomicznykh materialiv liudyni. Zakon Ukrainy vid 17.05.2018. № 2427-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> (data zvernennia: 09.11.2019).